

## آثار تربیتی التزام به مسجد

محمدعلی یوسفیان (کارشناس روانشناسی)

یکی از موضوعات مهم در روانشناسی تربیتی بحث از چگونگی نهادینه کردن هنجارها و رفتارهای مناسب به‌خصوص در میان گروه سنی تربیت‌پذیر - کودکی تا جوانی - است. مفهومی که روانشناسان تأکید بسیار بر آن دارند استمرار در قرار گرفتن در موقعیت‌های مثبت و تأیید و تشویق از سوی محیط است تا فرد را هر چه بیشتر به سوی نهادینه کردن اصول اخلاقی در خودش پیش ببرد. تأکیدهای فراوان دین اسلام بر استمرار رفت و آمد به مسجد و همچنین سفارش‌های گوناگون که همگی به بهبود فضای تربیتی مسجد می‌انجامند یکی از بهترین و غنی‌ترین محیط‌های تربیتی را به‌خصوص برای قشرهای نوجوان و جوان فراهم می‌آورد. آثار قرار گرفتن مداوم در محیط و فضای مسجد در ابعاد مختلفی از زندگی شخص ظهور می‌کند که در این مقاله به برخی از این ابعاد می‌پردازیم.

### ۱. پیشرفت سریع‌تر در مسیر کسب کمالات اخلاقی و پرهیز از رذایل اخلاقی

هرچند تلاش فردی برای ملکه کردن اصول اخلاقی بسیار ستوده است؛ اما مطمئناً بدون کمک گرفتن از فضاهایی که شخص را در این مسیر یاری می‌دهند و به نوعی تسهیل‌دهنده در امر اصلاح نفس عمل می‌کنند، طی این مرحله بسیار مشکل خواهد بود. برای مثال سفارش به توسل، و رفت و آمد به محضر علما در همین راستاست.

یکی از مهم‌ترین عوامل کمک‌کننده و تسریع‌دهنده در پیشرفت اخلاقی و تربیت نفس، استمرار رفت و آمد به مسجد است. در علوم تربیتی امروزی هم ثابت شده است که پیشرفت فرد در بستر یک گروه و محیط مناسب بسیار سریع‌تر و راحت‌تر از

حرکت فردی است. بسیاری از کمالات اخلاقی در نسل نوجوان که ذخیره و منبع رفتارهای آینده‌اش در جامعه است در همین گروه‌ها باید شکل بگیرد؛ دل بستگی به مذهب، استحکام رابطه معنوی با خدا و ائمه (علیهم السلام) به عنوان سپری برای مواجهه شخص با فراز و نشیب و موقعیت‌های حساس و امتحان‌های زندگی، در همین محیط‌های مذهبی و مساجد شکل می‌گیرد.

کودکی و نوجوانی سن شکل‌گیری شخصیت آینده فرد است. اهمیت این دوران در روایات بسیاری تذکر داده شده است: «العلم من الصغر كالنقش فی الحجر»<sup>۱</sup> آموزه‌ها و الگوهای یادگیری شده در سنین کودکی و نوجوانی برای همیشه با شخص خواهد بود و در شخصیت او بسیار مؤثر است. قرار گرفتن در فضای مسجد به طور مداوم به شکل‌گیری الگوهای رفتاری مثبت در کودکان و نوجوانان می‌انجامد؛ چراکه مسجد یک محیط تربیتی - آموزشی برای افراد جامعه محسوب می‌شود و جایگاه اهالی مسجد در روایات جایگاهی ویژه‌ای است.

در حدیثی از امام صادق می‌خوانیم: «إذا رايتم الرجل يعتاد المسجد فاشهدوا له بالایمان؛ هرگاه دیدید کسی به مسجد رفت و آمد مداوم دارد به ایمان او گواهی دهید»<sup>۲</sup>.

## ۲. اصلاح رفتار اجتماعی

در روانشناسی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های شخصیت‌های سالم و بهنجار بُعد مهارت‌های اجتماعی آنان است. یک شخص سالم علاوه بر مهارت‌های فردی جهت موفقیت در زندگی به مهارت‌های اجتماعی برای تعامل موفق با دیگران نیاز دارد. با اینکه پیامدهای این تعامل بسیار مثبت است، گاهی عوارض ناخوشایندی هم به همراه دارد. بخش مهمی از شخصیت اجتماعی فرد را گروه همسالان و رفت و آمدهای دوستانه شکل می‌دهد. این بسیار مهم است که این گروه‌های همسالان

در چه محیطی و تحت چه فضایی به تعامل می‌پردازند؛ زیرا رفتارها معمولاً بر حسب همان فضا شکل می‌گیرد. این محیط می‌تواند محیط مدرسه، قهوه‌خانه، باشگاه ورزشی، محله یا مسجد باشد. نوجوانی که در عین حضور در محیط‌های مختلف اجتماعی هم زمان بخش قابل توجهی از تعامل با گروه‌های همسالان را در فضای مسجد تجربه می‌کند مطمئناً رفتارهای اجتماعی او بسیار نزدیک‌تر به معیارهای مذهبی خواهد بود.

### ۳. تقویت حس نوع دوستی و توجه به مسائل و مشکلات جامعه

انسان‌ها در تکاپوی زندگی روزانه معمولاً درگیر مسائل شخصی و خانوادگی خود هستند و کمتر مجال پرداختن به مشکلات دیگران برای آنان وجود دارد. حضور در فضای مسجد بهترین مجال برای آن است که افراد جامعه از احوال هم‌محله‌ای‌ها و همسایگان خود خبردار شوند و در جریان تجربه‌ها و مشکلات آنان قرار بگیرند. در روایات بسیاری اهمیت این اخلاق اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است: «من سعی فی حاجه اخیه المومن فکانما عبد الله سبعة آلاف سنه؛ هرکس در راه حاجت برادر مؤمن خود تلاش کند مثل آن است که هفتاد هزار سال خدا را عبادت کند».<sup>۳</sup>

### ۴. تقویت اطلاعات دینی اشخاص و تشویق برای افزایش مطالعات مذهبی

در دین اسلام دو مفهوم متقابل علم و جهل یکی از کلیدی‌ترین مباحث تربیتی است. دین اسلام برنامه جامع سعادت فرد در ابعاد فردی و اجتماعی اوست. اطلاع بهتر از معارف دینی در قالب برنامه‌های سخنرانی و یا کلاس‌های آموزشی در فضای مسجد کمک می‌کند تا شخص هر چه بیشتر از دانش‌های مؤثر و راه‌های سعادت خود مطلع باشد. از زمان حیات پیامبر اکرم (ص) مساجد جایگاه تعلیم و تعلیم در زمینه معارف دینی بوده‌اند و در زمان امامان معصوم (علیهم السلام نیز این سنت ادامه داشته است. کلاس‌های درس امام باقر و امام صادق (علیهم السلام) در مسجد برگزار می‌شده است.

غزالی در کتاب *فاتحه العلوم* نقل کرده است: «روزی ده تن از اصحاب رسول خدا در مسجد قبا مشغول فراگیری دانش بودند که ناگهان پیامبر اکرم در آنجا حضور یافت. ایشان فرمود: آنچه می‌توانید بیاموزید و خدا شما را پاداش می‌دهد برای آنچه را که به کار بیندید».

۵. تربیت اجتماعی و سیاسی برای حضور مؤثر در تمام صحنه‌های جامعه اسلامی

اسلام یک دین جامع و چندبعدی است و در رویکرد تربیتی خود نه تنها شئون فردی که شئون اجتماعی و سیاسی را نیز لحاظ کرده است. افراد جامعه اسلامی نه تنها در بعد فردی باید به تهذیب و تربیت پردازند، بلکه در ابعاد اجتماعی و سیاسی نیز مهارت‌های لازم را باید کسب نمایند. بهترین مکان برای تربیت نیروهای فعال و متعهد در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی محیط مساجد و جلسات مذهبی است. در این بین البته نقش امام جماعت در جهت‌دهی بحث‌ها بسیار مهم و حیاتی است. امام جماعت وظیفه دارد مؤمنین را با شرایط اجتماعی و سیاسی عصر خود آشنا کند و با بیان معارف دینی و اصول اجتماعی و سیاسی دین اسلام، به افزایش آگاهی افراد یاری رساند.

---

۱. بحار الانوار؛ ج ۱، ص ۲۲۴.

۲. مستدرک الوسائل؛ ج ۲، ص ۳۶۲.

۳. بحار الانوار؛ ج ۷۴، ص ۳۱۵ و ۷۵.